

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ПРАКТИКУМ З ПСИХОЛОГІЇ”
(для бакалаврів)**

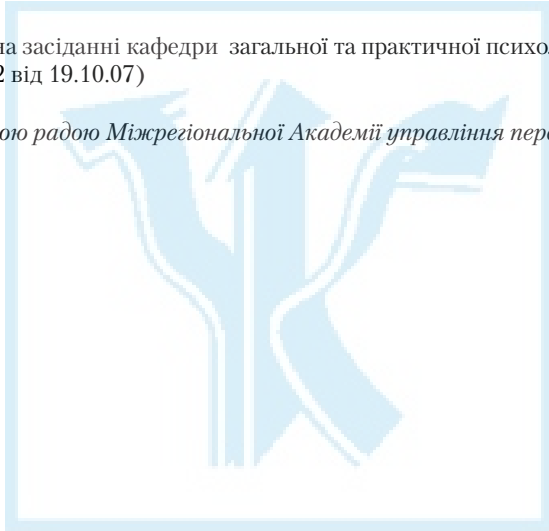
МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

Підготовлено професором кафедри загальної та практичної психології
О. Л. Туриніною

Затверджено на засіданні кафедри загальної та практичної психології
(протокол № 2 від 19.10.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Туриніна О. Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з психології” (для бакалаврів). – К.: «Вид. дім «Персонал», 2008. – 36 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст самостійної роботи з дисципліни “Практикум з психології”, а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні матеріали містять завдання для самостійної роботи студентів з курсу “Практикум з психології”, складені відповідно до програми вивчення дисципліни, які передбачають підготовку відповідей на контрольні питання і завдання, а також розв’язання проблемних ситуацій і творчих завдань.

Метою самостійної роботи студентів з дисципліни “Практикум з психології” є розвиток та формування у студентів практичних вмінь та навичок діагностичної діяльності психолога, вмінь формулювати рекомендації стосовно подальшої роботи з клієнтом. Питання для самоконтролю передбачають активізацію у студентів знань тем курсу, вміння організовувати та проводити психодіагностичні методики. Творчі завдання передбачають розвиток вміння застосовувати набуті теоретичні знання для аналізу різноманітних теоретичних та конкретних прикладних проблем дисципліни.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни “Практикум з психології” студент повинен

знати:

- предмет і завдання дисципліни “Практикум з психології”;
- місце практикуму з психології в системі наукового пізнання;
- основні напрями практикуму з психології;
- методи психодіагностики, які використовуються в діяльності практичного психолога;
- можливості застосування психодіагностичних методів у практичній діяльності;

уміти:

- визначати психологічні особливості людини за допомогою методів психодіагностики;
- інтерпретувати результати дослідження;
- застосовувати методи психологічного дослідження у різних модифікаціях;
- використовувати дані психодіагностичного обстеження.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
з дисципліни
“ОСНОВИ ПРАКТИКУМУ З ПСИХОЛОГІЇ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Основні методи психологічних досліджень
1	Загальна характеристика методів загальної психології
2	Спостереження як метод психологічних досліджень
3	Експеримент як метод психологічних досліджень
	Змістовий модуль II. Допоміжні методи у діяльності практичного психолога
4	Тестування в загальній психології
5	Інтерв'ю як метод психологічного дослідження
6	Анкетування як метод загальної психології
7	Метод узагальнення незалежних характеристик
8	Метод контент-аналізу в психологічних дослідженнях
Разом годин: 162	

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з дисципліни
“ОСНОВИ ПРАКТИКУМУ З ПСИХОЛОГІЇ”

Змістовий модуль I. Основні методи психологічних досліджень

Тема 1. Загальна характеристика методів загальної психології

Вимоги до використання методів психологічного дослідження; показники якості емпіричного дослідження у психології; фактори, що впливають на результати дослідження; особливості інтерпретації результатів методів психодіагностичного дослідження.

Мета: дати поняття про особливості використання методів психологічного дослідження в практичній діяльності психолога.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на те, яка специфіка використання психодіагностичних методів у практиці управління персоналом, а саме: при оптимізації управлінського спілкування, нормалізації мікроклімату в колективі та ін.

Звернути увагу на специфіку предмета практикуму з психології та її взаємозв'язок з іншими науками про людину.

Словникова робота: діагностика, психодіагностика, методологія, метод, методика, емпіричне дослідження.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Які основні методи психології ви знаєте?
2. Мета і завдання практикуму з психології.
3. Що є змістом практикуму з психології?
4. Взаємозв'язок практикуму з психології з іншими навчальними дисциплінами з психології.
5. Назвіть фактори, що впливають на результати дослідження.

Література: основна [1; 3; 4; 7; 11; 13; 14; 17; 19; 22; 23; 26];
додаткова [2; 4–6]

Тема 2. Спостереження як метод психологічних досліджень

Вимоги до використання методів психологічного дослідження; показники якості емпіричного дослідження у психології; фактори, що впливають на результати дослідження; особливості інтерпретації результатів методів психодіагностичного дослідження.

Мета: розвивати вміння та навички впроваджувати метод спостереження; формувати навички здійснювати інтерпретацію.

Методичні вказівки: спостереження передбачає проведення дослідження *за певною схемою*, в якій традиційно виділяють наступні етапи:

1. Визначення мети спостереження (для чого, навіщо воно здійснюється?).
2. Вибір об'єкта дослідження (який індивід чи якого роду група підлягає вивченню?).
3. Уточнення предмета дослідження (які саме прояви поведінки розкривають зміст досліджуваних психічних феноменів?).
4. Планування ситуацій спостереження (в яких випадках чи за яких умов предмет дослідження виявляє себе найчіткіше?).
5. Підбір способу спостереження, що найменше впливає на об'єкт і забезпечує збирання необхідної інформації (як спостерігати?).
6. Установлення тривалості загального часу: досліджень і числа спостережень (скільки спостерігати?).
7. Вибір способів реєстрації досліджуваного матеріалу (як вести записи?).

8. Прогнозування можливих помилок спостереження і пошук можливостей їх запобігання.
9. Здійснення попереднього, пілотажного спостереження, необхідного для уточнення дій попередніх етапів і виявлення організаційних недоробок.
10. Виправлення програми спостереження.
11. Етап проведення спостереження.

Крім того, вважається доцільним проведення спостереження кількома спостерігачами протягом досить тривалого часу в різноманітних умовах життєдіяльності досліджуваних. При цьому важливо, щоби попередньо виділені *категорії* поведінки, що фіксуються в спостереженні, оцінювалися за *частотою їх прояву*. Наприклад: 5 балів — цей вид поведінки виявляється практично завжди; 4 бали — часто; 3 бали — важко сказати, частіше виявляється чи ні; 2 бали — іноді; 1 бал — практично не виявляється.

Це дасть можливість отримати результати спостереження за шкалою рейтингу, і тим самим полегшити їх обробку та інтерпретацію.

Словникова робота: спостереження, спостережливість, система категорій, шкала рейтингу, види спостереження.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Основні особливості методу спостереження.
2. Які існують різновиди спостережень?
3. Як відбувається спостереження?
4. Яким чином реєструються результати?

Творчі завдання

1. Шляхом спостереження за студентською групою порівняйте показники зацікавленості під час будь-яких двох занять. Для реєстрації результатів використовуйте ознакову систему.

2. Складіть максимальну повну програму стандартизованого спостереження за самостійно сформульованою гіпотезою.

3. Карта спостережень Скотта (КС) включає 16 симптомкомплексів (СК) поведінки учнів. У кожному СК зразки поведінки також пронумеровано. При заповненні карти спостережень наявність того чи іншого зразка поведінки позначаються знаком “+”, а відсутність — знаком “-”. Ці дані заносяться у табл. 1. Проте зразки поведінки мають різну інформативну питому вагу, а тому при переведенні первинних

емпіричних показників (+, -) в сирі оцінки. За одні зразки дається 1 бал, а за інші – 2 бали.

Для цього користуються таблицею переведення первинних емпіричних показників в сирі оцінки (табл. 2).

У кожному симптомокомплексі бали за зразки поведінки сумуються. Потім суми сирих оцінок щодо кожного симптомокомплексу (СК) переводяться в процентні показники, які показують на виразність кожного із СК у досліджуваного від максимально можливої виразності. Перерахування сирих оцінок у процентні робиться за табл. 3.

Звичайно, числові показники СК мають орієнтовне значення, а тому при інтерпретації поводитись з ними слід дуже обережно. Методика не стандартизована, призначена для практичних цілей.

За допомогою квантилів числові показники (від 0 до 100 %) для кожного СК розділено на 5 інтервалів. Інтервал від 0 до 20 % свідчить про настільки слабку виразність якості, що велика ймовірність того, що фактично ми маємо справу з якістю, названою у СК. Наприклад, слабка виразність СК V-НД (неприйняття дорослих) може говорити про спроби дитини встановити хороші відносини з дорослим, але неприємними для дорослого діями.

Інтервал від 80 до 100 % засвідчує, що ця якість СК переросла себе і ми маємо справу вже з іншою якістю. Для правильної інтерпретації крайніх інтервалів потрібно мати додаткові відомості.

Інтервали 20–40 %, 40–60 % і 60–80 % відповідно засвідчують помітну виразність, сильну виразність і дуже сильну виразність якості.

Зміст симптомокомплексів.

- I НД (недостатньо довіри до нових речей, людей, ситуацій). Від 1 до 11 – менш явні симптоми, від 12 до 17 – симптоми явного порушення.
- II О (ослабленість) – астенія. Виражається у проявах апатії, зниженого настрою. В більш легкій формі зниження активності чергуються з проявами енергійності. Симптомокомплекс ослабленості свідчить про дефіцит енергетичних ресурсів організму дитини, а значить, про можливість прояву її активності. Симптоми 9–20 показують значно вираженішу депресію.
- III З (замкненість в собі). Уникання контактів з людьми. Захисна установка відносно контактів з людьми, неприйняття почуття любові.

- IV ТД (тривога за прийняття дорослими та інтерес з їх боку). Три-вожність і невпевненість дитини щодо того, чи цікавляться нею дорослі, чи люблять її. СК-ТД виявляє тривожні надії, прагнення, спроби учня до встановлення і збереження хороших відносин з дорослими. Симптоми 1–6 свідчать про те, що дитина прагне переконатись, чи сприймають і люблять її дорослі; симптоми 7–Ю — привертає до себе увагу та перебільшено прагне завоювати любов дорослого. Симптоми 11–16 — проявляє значну тривогу з приводу прийняття себе дорослими.
- V НД (неприйняття дорослих). Прояви різних форм неприйняття дорослих, від уникання вчителів, підозрілості до неконтактності ворожості. Симптоми 1–4 означають, що дитина виявляє різні форми неприйняття дорослих, які можуть бути зародком ворожості чи депресії. Симптоми 5–9 — стосуються дорослих: то вороже, то прагне досягти їхнього хорошого ставлення. Симптоми 10–17 — відкрита ворожість, яка виявляється в асоціальній поведінці. Симптоми 8–24 — повна, некерована, звична ворожість.
- VI ТР (тривога за прийняття ровесниками). Тривожність і невпевненість учнів у тому, чи люблять його інші діти, чи є до нього інтерес з їхнього боку. Це ті ж тенденції, що і в НД, але стосовно ровесників. Часом вони можуть набувати форм відкритої ворожості. Всі симптоми важливі.
- VII А (асоціальність). Недолік соціальної нормативності. Під цим терміном розуміють не прояви антисоціальної поведінки, хоча при сильній виразності (82 % і більше) це може бути. Слабка виразність СК-А (14 % і менше) може бути тоді, коли моральні вимоги учня вищі, ніж пред'явлені школою. СК-А пов'язаний з невпевненістю у схваленні дорослими, яка виявляється у різних формах негативізму. Симптоми 1–5 — відсутність прагнення сподобатись дорослим, байдужість і відсутність зацікавленості у встановленні хороших стосунків з ними. Симптоми 5–9 у дітей старшого віку можуть вказувати на певну незалежність. Симптоми 10–16 — відсутність моральних принципів у дрібницях.
- VIII КД (конфліктність з дітьми). Вороже ставлення до інших дітей — від ревнивого суперництва до відкритої ворожості.
- IX Н (непосидючість, невгамовність). Нетерпеливість, непристосованість до роботи, яка вимагає терпіння, концентрації, уваги, роздумів. Уникання тривалих зусиль.

- X ЕН (емоційне напруження, емоційна незрілість). Ознака запізнілого емоційного розвитку, що призводить в умовах школи до емоційного перенапруження (стресів). Прояви інфантильності в мовленні, поведінці, тривожності, схильність до плаксивості. Симптоми 1–5 свідчать про емоційну незрілість, 6–7 — про серйозні форми емоційного напруження, 8–10 — про здатність до прогулів і непунктуальність.
- XI НС (невротичні симптоми). Включають ознаки неврозу, переважно нав'язливо-невротичних станів: часте моргання, гриміння нігтів, смоктання пальців і т. д., а також неврози страхів (“слова з нього не витягнеш”, говорить плутано).
- XII С (середовище). Містить кілька зовнішніх ознак — сигналів того, що дитина росте в несприятливому середовищі, передусім — сімейне оточення.
- XIII РР (розумовий розвиток). Констатує рівень відставання у навчанні та оцінку загального враження, яке викликане рівнем розумового розвитку дитини.
- XIV СР (сексуальний розвиток). Фіксує загальну оцінку, яку дає учитель темпам і спрямованості статевого розвитку.
- XV Х (хвороба). Містить зовнішні ознаки, за якими можна визначити захворювання у дитини, але які, звичайно, не дозволяють встановити точний діагноз.
- XVI Ф (фізичний розвиток). Привертає увагу до відхилень у конституційному розвитку. Слабкий зір і слух.

Карта спостережень I

1. Розмовляє з учителем лише тоді, коли перебуває з ним наодинці.
2. Плаче, коли йому роблять зауваження.
3. Ніколи не пропонує нікому ніякої допомоги, але охоче допомагає, якщо його про це просять.
4. Позиція підлеглого (погоджується займати не завжди сприятливі позиції, наприклад, під час гри бігає за м'ячем, у той час, як інші спокійно на це дивляться).
5. Надто тривожний, щоб бути неслухняним.
6. Говорить неправду від страху.
7. Любить, коли до нього виявляють симпатію, але не прагне її заслужити.
8. Ніколи не приносить учителям квітів чи інших подарунків.

9. Ніколи не приносить і не показує вчителеві знайдені ним речі, хоча його товариші це роблять.
10. Має лише одного хорошого друга та переважно ігнорує інших хлопчиків (дівчаток) у класі.
11. Хочє бути поміченим до того, як привітається з учителем.
12. Не підходить до вчителя з власної ініціативи.
13. Надто сором'язливий, щоб попросити що-небудь (про допомогу).
14. Легко вивести з рівноваги, плаче, червоніє, якщо йому задають питання.
15. Легко ухиляється від активної участі у грі.
16. Говорить невиразно, особливо під час привітання.
17. Дуже мало розмовляє, “слова з нього не витягнеш”.

II

1. Під час відповіді на уроці інколи старанний, а іноді ні про що не турбується.
2. Залежно від самопочуття або просить про допомогу (при виконанні навчальних завдань), або ні.
3. Старанність у навчанні змінюється щоденно.
4. В іграх інколи активний, інколи апатичний.
5. Часом проявляє відсутність інтересу у вільний від навчання час.
6. При виконанні ручної роботи інколи дуже старанний, іноді ні.
7. Нетерплячий, втрачає інтерес до роботи у міру її виконання.
8. Якщо спровокувати, стає неконтрольовано агресивним.
9. Може працювати наодинці, але має недостатньо енергії.
10. У ручній роботі проявляє недостатньо фізичних сил.
11. В'ялий, безініціативний у класі.
12. Апатичний, пасивний, неуважний.
13. Проявляє раптові зниження енергії.
14. Рухи сповільнені.
15. Надто апатичний, щоб чим-небудь перейматись, а тому ні до кого не звертається за допомогою.
16. Погляд “тупий” і “байдужий”.
17. Завжди ледачий і апатичний в іграх.
18. Хочє бути поміченим до того, як привітається з учителем.
19. Не підходить до вчителя з власної ініціативи.
20. Надто сором'язливий, щоб попросити що-небудь (про допомогу).

21. Його легко вивести з рівноваги, плаче, червоніє, якщо йому задають питання.
22. Легко ухиляється від активної участі у грі.
23. Говорить невиразно, особливо під час привітання.
24. Дуже мало розмовляє, “слова з нього не витягнеш”.

III

1. Розповідає фантастичні, вигадані історії.
2. Намагається зацікавити дорослих своєю особою, але не докладає зі свого боку ніяких зусиль для цього.
3. Надмірно стурбований тим, щоб зацікавити собою дорослих і завоювати їх симпатії.
4. Повністю “ухиляється”, якщо його зусилля не мають успіху.

IV

1. Постійно змінюється настрої.
2. Виключно нетерплячий, окрім тих випадків, коли перебуває в “хорошому” настрої.
3. Виявляє настирливість і впертість у ручній роботі.
4. Часто має поганий настрої.
5. При відповідному настрої пропонує свою допомогу чи послуги.
6. Часом дуже сердечний, часом байдужий, коли просить учителя про що-небудь.
7. Інколи прагне привітатись з учителем, а часом уникає цього.
8. Може проявляти злість чи підозрілість у відповідь на привітання.
9. Часом привітний, а інколи в поганому настрої.
10. Дуже постійний у поведінці, інколи справляє враження людини, що зумисне погано виконує роботу.
11. Псує суспільну і приватну власність (у школі, будинках, садах, у громадському транспорті).
12. Вульгарні мова, оповідання, вірші, малюнки.
13. Підозрілий, особливо коли захищається від висунутих йому звинувачень.
14. Бурмоче під ніс, коли чимось не вдоволений.
15. Негативна позиція, якщо йому роблять зауваження.
16. Часом бреше спонтанно, не задумуючись.
17. Час від часу краде гроші, солодощі, цінні речі.

18. Завжди на щось претендує і завжди вважає, що несправедливо покараний.
19. Дикий погляд. Дивиться спідлоба.
20. Дуже неслухняний, недисциплінований.
21. Агресивна позиція (кричить, погрожує, застосовує силу).
22. Охоче дружить з так званими “підозрілими типами”.
23. Часто краде, гроші, солодощі, цінні папери.
24. Поводить себе непристойно.

V

1. “Грає героя”, особливо коли їй роблять зауваження.
2. Не може стриматись, щоб “не грати” перед оточуючими.
3. Виявляє схильність “прикидатись дурником”.
4. Занадто сміливий (ризикуює без необхідності).
5. Турбується про те, щоб завжди бути в згоді з більшістю. Нав’язується іншим, ним легко керувати.
6. Любить бути в центрі уваги.
7. “Грає” виключно чи майже виключно зі старшими за себе дітьми.
8. Намагається зайняти відповідальну посаду, не боїться, що не впорається з нею.
9. Хвалиться перед іншими дітьми.
10. Намагається звернути на себе увагу різними прийомами (викрикування, перебивання вчителя тощо).
11. Шумно поводить себе, коли вчителя немає в класі.
12. Одягається виключно, занадто яскраво.
13. Пристрасно псує громадську власність.
14. Зухвалі випадки в класі.
15. Наслідує хуліганські вчинки інших.

VI

1. Незацікавлений у навчанні.
2. Працює в школі лише тоді, коли над ним “стоять”, або коли його примушують працювати.
3. Працює поза школою лише тоді, коли його контролюють або примушують.
4. Проявляє байдужість при відповіді на питання учителя.
5. Ніколи не просить про допомогу, хоча і не сором’язливий.
6. Ніколи добровільно не береться ні за яку роботу.

7. Не виявляє зацікавленості ні в схваленні, ні в несхваленні з боку дорослих.
8. Мінімальні контакти з учителем, хоча з іншими людьми вони нормальні.
9. Уникає вчителя, але розмовляє з іншими людьми.
10. Списує домашні завдання в інших.
11. Бере чужі книги без дозволу.
12. Егоїстичний, любить інтриги, псує іншим дітям ігри.
13. Хитрий, непорядний (в іграх з іншими дітьми).
14. Поганий спортсмен (грає лише для особистої вигоди, обманює в іграх).
15. Не може прямо дивитись в очі іншому.
16. Скритний і недружелюбний (підозрює, що партнер по спілкуванню щось про нього знає).

VII

1. Заважає іншим дітям в іграх, підсміюється над ними, любить їх лякати.
2. Інколи дуже недружелюбний стосовно тих дітей, які не належать до тісного кола його спілкування.
3. Набридає іншим дітям, пристає до них.
4. Свариться, ображає інших дітей.
5. Прагне своїми зауваженнями створити певні труднощі в інших дітей.
6. Ховає або знищує предмети, які належать іншим дітям.
7. Знаходиться переважно в поганих стосунках з іншими дітьми.
8. Набридає слабшим дітям.
9. Інші діти його не люблять або навіть не терплять.
10. Б'ється невідповідним чином (кусається, дряпається, використовує небезпечні предмети як знаряддя бійки).

VIII

1. Дуже неохайний.
2. Відмовляється від контактів з іншими дітьми неприємними для них способами.
3. У ручній роботі легко капітулює.
4. Абсолютно не володіє собою в іграх.

5. Непунктуальний, нестандартний. Часто забуває або губить олівці, книги, інші предмети.
6. Нерівний, безвідповідальний у ручній роботі.
7. Нестаранний у навчальній діяльності.
8. Надто неспокійний, щоб працювати наодинці.
9. Не може в класі бути уважним або довго на чомусь зосереджуватись.
10. Не знає, що з собою робити. Ні на чому не може зупинитись, хоча б на відносно тривалій час.
11. Надто неспокійний, щоб запам'ятати вказівки чи зауваження дорослих.

IX

1. Грається іграшками, які надто дитячі для його віку.
2. Любить ігри, але швидко втрачає інтерес до них.
3. Надто інфантильний у мові.
4. Надто незрілий, щоб прислухатися і виконувати вказівки.
5. Грається виключно або переважно з меншими за себе дітьми.
6. Надто тривожний, щоб на щось відважитись.
7. Інші діти докучають йому (він є “цапом відбувайлом”).
8. Кілька разів прогулював уроки.
9. Часто запізнюється.
10. Прогулює окремі уроки.
11. Неорганізований, розхлябаний, незібраний.
12. Поводить себе в класі ізольовано.

X

1. Заїкається, затинається, “слова з нього не витягнеш”.
2. Говорить нелогічно, мова невпорядкована.
3. Часто моргає.
4. Робить безцільні рухи руками.
5. Гризе нігті.
6. Ходить підстрибуючи.
7. Смокче палець (старше 10 років).

XI

1. Часто відсутній у школі — півдня чи цілий день.
2. Не ходить до школи по кілька днів.
3. Батьки свідомо брехливо виправдовують відсутність дитини в класі.

4. Вимушений залишатись вдома, щоб допомагати батькам.
5. Неохайний.
6. Виглядає як при недоїданні.
7. Некрасивий порівняно з іншими дітьми.

XII

1. Дуже відстає у навчанні.
2. Розумовий розвиток значно нижчий, ніж у ровесників.
3. Абсолютно не вміє читати.
4. Значні недоліки в знанні математики.
5. Абсолютно не розуміє арифметики.
6. Інші діти сприймають його як дурника.
7. Просто дурний.

XIII

1. Дуже ранній сексуальний розвиток, чутливий до протилежної статі.
2. Затримки статевого розвитку.
3. Проявляє розбещені збочені нахили.

XIV

1. Неправильне дихання.
2. Часті простуди.
3. Часто кровотечі з носа.
4. Дихає через рот.

Таблиця 1

Форма заповнення карти спостережень

Зразки поведінки	СК															
	I НД	II О	III З	IV ТД	V НД	VI ТР	VII А	VIII КД	IX Н	X ЕН	XI НС	XII С	XIII РР	XIV СР	XV Х	XVI Ф
1																
2																
3																
...																
24																

Ключ для переводу в бали

Зразки поведінки	СК															
	I НД	II О	III З	IV ТД	V НД	VI ТР	VII А	VIII КД	IX Н	X ЕН	XI НС	XII С	XIII РР	XIV СР	XV Х	XVI Ф
1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2
4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1
5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1			1
6	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	2	1	2		1	
7	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1	2		1	
8	1	2	2	2	1	1	1	2	1	2					1	
9	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1					1	
10	1	1	2	2	1	1	1	2	1	1					1	
11	1	2	2	1	2	2	2		1	2					1	
12	2	2	2	2	2	2	2			2					1	
13	2	2	2	1	2	2	2								2	
14	2	2		2	2	2	2								2	
15	2	2		1	2	2	2									
16	2	2		2	2											
17	2	2			2											
18	2	2			2											
19		2			2											
20		2			2											
21					2											
22					2											
23					2											
24					2											

Теми рефератів

1. Психодіагностичне обстеження в роботі практичного психолога.
2. Проблеми використання психодіагностичної інформації.
3. Проблеми об'єктивності в психодіагностичному дослідженні.

4. Типові помилки спостереження молодого практичного психолога.
5. Умови ефективного використання методу спостереження.
6. Проблеми об'єктивності в психодіагностичному спостереженні.

Література: основна [1; 4; 7; 9; 16; 18; 19; 26; 27];
додаткова [2; 3; 7; 8]

Тема 3. Експеримент як метод психологічних досліджень

Вимоги до використання методу експерименту; показники якості експериментального дослідження у психології; фактори, що впливають на результати експерименту; етапи проведення експерименту.

Мета: розвивати уміння організації констатуючого експерименту; формувати навички аналізувати вплив експериментальної ситуації на поведінку досліджуваних.

Методичні вказівки: під час експерименту дослідник повинен спостерігати за поведінкою об'єкта дослідження і вимірювати його стан, тобто процес експерименту обов'язково повинен містити процедури спостереження і вимірювання.

Експериментуючи, дослідник не просто повинен спостерігати за певними умовами і фактами, а й свідомо організовувати їх (здійснювати *експериментальний вплив*). У цілому, організована діяльність експериментатора повинна бути спрямована на підвищення істинності теоретичних знань через отримання наукового факту.

Отже, експеримент можна визначити як метод наукового пізнання, спрямований на встановлення причинно-наслідкових залежностей у спеціально створених умовах, які контролюються дослідником.

При цьому слід зауважити, що доведення *причинно-наслідкового зв'язку* між подіями А і Б (коли А є причиною Б) передбачає встановлення:

- факту передування А за часом Б;
- зв'язку між А і Б, коли зміна А супроводжується зміною Б (у цьому разі говорять про варіацію змінних А і Б);
- відсутності інших, конкурентних пояснень експериментального впливу, тобто, доведення того, що жодні інші події не викликають появи Б.

Особливістю психологічного експерименту, як зазначав ще М. Ланге, є його *суб'єктивно-об'єктивний характер*. Залишаючись об'єктивним у своїх основних характеристиках (характер подачі впливу, засоби реєстрації зовнішніх проявів психіки тощо), психологічний експеримент

перимент обов'язково містить суб'єктивний компонент — суб'єктивні переживання, стани, характеристики досліджуваного — об'єкта дослідження і одночасно суб'єкта експериментальної взаємодії). Саме співвідношення між цими суб'єктивними переживаннями та їх об'єктивними причинами і наслідками є предметом експериментального дослідження в психології.

Словникова робота: спостереження, спостережливість, система категорій, шкала рейтингу, види спостереження.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Основні особливості методу спостереження.
2. Які існують різновиди спостережень?
3. Як відбувається спостереження?
4. Яким чином реєструються результати?

Творчі завдання

1. Шляхом спостереження за студентською групою порівняйте показники зацікавленості під час будь-яких двох занять. Для реєстрації результатів використовуйте ознакову систему.
2. Складіть максимально повну програму стандартизованого спостереження за самостійно сформульованою гіпотезою.

Теми рефератів

1. Типові помилки спостереження молодого практикуючого психолога.
2. Умови ефективного використання методу спостереження.
3. Проблеми об'єктивності в психодіагностичному спостереженні.

Література: основна [3; 5; 6; 8–10; 14; 16; 19; 25];
додаткова [1; 3; 5; 7]

Змістовий модуль II. Допоміжні методи у діяльності практичного психолога

Тема 4. Тестування в загальній психології

Сутність та особливості методу тестів; основні характеристики якості вимірювання; види психодіагностичних тестів.

Мета: розвивати вміння складати завдання для тестування; закріплювати навички проводити тестування.

Методичні вказівки: тестування як метод психології передбачає визначення наявності, особливостей і рівня розвитку певних психіч-

них властивостей досліджуваного на основі виконання ним певних завдань. Тестування проводиться за допомогою **власне тестів, опитувальників, проєктивних методик**.

Власне тести передбачають використання стандартизованих питань і завдань, які мають певну шкалу значень. *Стандартизованість* означає, по-перше, подання в певних, чітко визначених формах інструкцій, процедури проведення, способів реєстрації матеріалів, по-друге, співвідношення первинних даних, що були отримані за певною методикою, зі спеціально розробленою шкалою оцінок, яка є або результатом обробки даних дослідження великої і репрезентативної вибірки (статистичні норми), або описом вимог суспільства до рівня розвитку цієї властивості (соціально-психологічний норматив).

Опитувальники — це стандартизовані самозвіти, мають на меті визначення рис розвитку особистості, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, настанов тощо. За формою подання вони нагадують анкети, але відрізняються від них:

- спрямованістю на вивчення особистісних якостей, а не думок і фактів біографії, причому в основу питань покладена, як правило, певна теоретична концепція автора;
- наявністю певних норм, стандартизацією процедури застосування та інтерпретації;
- контролем за достовірністю відповідей за так званими шкалами правдивості;
- перевіркою (у тому числі і за допомогою статистичних методів) достовірності змісту.

Проєктивні методики передбачають створення для досліджуваного досить невизначеної ситуації, коли в її тлумаченні основним виявляється не об'єктивний, а суб'єктивний зміст, те ставлення, яке ця ситуація викликає в досліджуваного. Л. Бурлачук і С. Морозов, спираючись на підхід Л. Франка, наводять таку *класифікацію проєктивних методик*:

- конститутивні тести, спрямовані на надання смислу матеріалу, його структуруванню;
- конструктивні тести, що передбачають створення (конструювання) цілого із окремих деталей;
- інтерпретаційні, що направлені на тлумачення, інтерпретацію подій, пропонування ситуацій, зображень;
- катартичні, що передбачають творчу діяльність в особливо організованих умовах;

- експресивні, що передбачають малювання чи подібну діяльність на вільну або задану тему;
- імпресивні, що вимагають вибору, надання переваги одних стимулів стосовно інших;
- адитивні, що передбачають завершення фрази розповіді і т. п.

Словникова робота: тестування, тест, стандартизованість, надійність, валідність, коефіцієнт інтелекту.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Особливості проведення та інтерпретації тестів.
2. Які основні особливості тестування?
3. Які характеристики якості вимірювання вам відомі?
4. Які існують різновиди тестів?

Творчі завдання

1. Проведіть МЕТОДИКУ “ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЛАБІЛЬНІСТЬ” з іншою людиною. Використовуйте таку інструкцію: “БУДЬТЕ УВАЖНІ. ПРАЦЮЙТЕ ШВИДКО. ПРОЧИТАНЕ МНОЮ ЗАВДАННЯ НЕ ПОВТОРЮЄТЬСЯ. УВАГА! ПОЧИНАЄМО!”

Методику рекомендується використовувати з метою прогнозу успішності у професійному навчанні, освоєнні нового виду діяльності та оцінки якості трудової практики.

Методика вимагає від піддослідного високої концентрації уваги і швидкості дій. Піддослідні повинні за обмежений час (декілька секунд) виконати нескладні завдання, які буде читати експериментатор. Обстеження можна проводити як індивідуально, так і в групі, можливе використання магнітофона. Кожному піддослідному видається спеціальний бланк.

1. Напишіть першу букву імені СЕРГІЙ і останню букву першого місяця року (3 с).
2. (Квадрат 4). Напишіть слово ПАР так, щоб будь-яка одна буква була написана у трикутнику (3 с).
3. (Квадрат 5). Розділіть чотирикутник двома вертикальними і двома горизонтальними лініями (4 с).
4. (Квадрат 6). Проведіть лінію від першого кола до четвертого так, щоб вона проходила під колом 2 і над колом 3 (3 с).

5. (Квадрат 7). Поставте плюс у трикутнику, а цифру 1 у тому місці, де трикутник і прямокутник мають спільну площу (3 с).
6. (Квадрат 8). Розділіть друге коло на три, а четверте на дві частини (4 с).
7. (Квадрат 10). Якщо сьогодні не середа, то напишіть передостанню букву вашого імені (3 с).
8. (Квадрат 12). Поставте в перший прямокутник плюс, третій закресліть, у шостому поставте 0 (4 с).
9. (Квадрат 13). З'єднайте точки прямою лінією і поставте плюс у меншому трикутнику (4 с).
10. (Квадрат 15). Обведіть кружком одну приголосну букву і закресліть голосні (4 с).
11. (Квадрат 17). Продовжіть бокові сторони трапецій до перетину одна з одною і позначте точки перетину останньою буквою назви вашого міста (4 с).
12. (Квадрат 18). Якщо у слові СИНОНІМ шоста буква голосна, поставте в прямокутнику цифру 1 (3 с).
13. (Квадрат 19). Обведіть велике коло і поставте плюс у менше (3 с).
14. (Квадрат 20). З'єднайте між собою точки 2, 4, 5, обминувши 1 і 3 (3 с).
15. (Квадрат 21). Якщо два багатозначних числа неоднакові, поставте галочку на лінії між ними (2 с).
16. (Квадрат 22). Розділіть першу лінію на ТРИ частини, другу на ДВІ, а обидва кінці третьої з'єднайте з точкою А (4 с).
17. (Квадрат 23). З'єднайте нижній кінець першої лінії з верхнім кінцем другої, а верхній кінець другої — з нижнім кінцем четвертої (3 с).
18. (Квадрат 24). Закресліть непарні цифри і підкресліть парні (5 с).
19. (Квадрат 25). Замкніть дві фігури у коло і обведіть їх один від одного вертикальною лінією (4 с).
20. (Квадрат 26). Під буквою А поставте стрілку вгору, під буквою С — галочку (3 с).
21. (Квадрат 27). Якщо слова ДІМ і ДУБ починаються на одну і ту саму букву, поставте між ромбами мінус (3 с).
22. (Квадрат 28). Поставте у крайній зліва клітинці 0, у крайній справа плюс, а в середині проведіть діагональ (3 с).
23. (Квадрат 29). Підкресліть знизу галочки, а в першу галочку впишіть букву А (3 с).

24. (Квадрат 30). Якщо у слові ПОДАРУНОК третя буква не І, напишіть суму чисел $3+5$ (3 с).
25. (Квадрат 31). У слові САЛЮТ обведіть кружком приголосні букви, а у слові ДОЩ закресліть голосні (4 с).
26. (Квадрат 32). Якщо число 54 ділиться на 9, опишіть коло навкруг чотирикутника (3 с).
27. (Квадрат 33). Проведіть лінію від цифри 1 до цифри 7 так, щоб вона проходила під парними і над непарними (4 с).
28. (Квадрат 34). Закресліть кружки без цифр, кружки з цифрами підкресліть (3 с).
29. (Квадрат 35). Під приголосними буквами поставте стрілку вниз, а під голосними — стрілку ліворуч (5 с).
30. (Квадрат 36). Напишіть слово МИР так, щоб перша буква була написана у колі, а друга у прямокутнику (3 с).
31. (Квадрат 37). Покажіть стрілками напрям горизонтальних ліній праворуч, а вертикальних вгору (5 с).
32. (Квадрат 39). Розділіть другу лінію пополам і з'єднайте обидва кінці першої лінії з серединою другої (3 с).
33. (Квадрат 40). Відділіть вертикальними лініями непарні цифри від парних (5 с).
34. (Квадрат 41). Над лінією поставте стрілку вгору, а під лінією — стрілку ліворуч (2 с).
35. (Квадрат 42). Замкніть букву М у квадрат, К в коло, 0 в трикутник (4 с).
36. (Квадрат 43). Суму чисел $5+2$ напишіть у прямокутнику, а різницю цих самих чисел — у ромбі (4 с).
37. (Квадрат 44). Закресліть цифри, які діляться на 3 і підкресліть останні (5 с).
38. (Квадрат 45). Поставте галочку тільки в коло, а цифру 3 — тільки у прямокутник (3 с).
39. (Квадрат 46). Підкресліть букви і обведіть кружками парні цифри (5 с).
40. (Квадрат 47). Поставте непарні цифри у квадратні дужки, а парні в круглі (5 с).

Необхідно зазначити, що студент перед проведенням обстеження повинен уважно ознайомитися з завданнями і під час процедури обстеження чітко вимовляти номер квадрата, в якому буде виконуватися чергове завдання, бо номери завдань і квадратів на бланку досліджуваного не збігаються.

Оцінювання проводиться за кількістю помилок. Помилкою вважається і пропущене завдання.

Норми виконання: 0–4 помилки — висока лабільність, гарна здібність до навчання; 5–9 помилок — середня лабільність; 10–14 помилок — низька лабільність, труднощі в перенавчанні; 15 і більше помилок — низька успішність у будь-якій діяльності.

Методика вимагає мало часу для проведення психодіагностичного обстеження і обробки даних, разом з тим вона дає досить точний прогноз професійної придатності.

Теми рефератів

1. Відмінності тестування від анкетування.
2. Історія виникнення тестів у психологічній науці.
3. Особливості застосування тестів інтелекту.

Література: основна [1–4; 11; 17; 19; 20];
додаткова [1; 3; 8; 9; 13; 14]

Тема 5. Інтерв'ю як метод психологічного дослідження

Інтерв'ю як різновид методу опитування; особливості організації інтерв'ю. Сутність та особливості методу тестів; основні характеристики якості вимірювання; види психодіагностичних тестів.

Мета: формувати вміння формулювати питання для вільного інтерв'ю; розвивати навички формулювати питання для стандартизованого інтерв'ю; закріплювати навички формулювати питання для напівстандартизованого інтерв'ю.

Методичні вказівки: Процедура інтерв'ювання має чітку мету, вимагає попереднє планування дій із збирання інформації, обробку одержаних результатів.

Можливість застосування цього методу в широкому діапазоні дослідницьких цілей дозволяє говорити про його універсальність, а різноманіття психологічних фактів, що збираються, свідчить про значний потенціал усного опитування. Невипадково інтерв'ювання здавна використовується в роботі представниками різних наукових напрямів і шкіл. Понад те, важко назвати хоч якийсь значне дослідження не тільки із психології, а й в інших науках про людину, де б не знаходили інформацію, отриману зі слів опитуваних осіб.

У той же час інтерв'ювання цілком обґрунтовано вважається одним з найбільш суб'єктивних методів у сучасному арсеналі наукового пізнання, де є надзвичайно великий ризик отримати недостовірне чи

навмисно випадково перекручене повідомлення (в силу, зокрема феномена “соціальної бажаності”, коли респондент, бажаючи пристойно виглядати в очах інтерв’юера, дає відповіді, що, можливо, не відображають його дійсного ставлення до проблеми).

Словникова робота: інтерв’ю; респондент; види питання — процедурні, тематичні, закриті, відкриті.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Основні особливості та процедурні складові методу усного опитування.
2. Назвіть причини можливого викривлення інформації на різних етапах інтерв’ю.

Творчі завдання

1. Підготуйте план проведення стандартизованого інтерв’ю абітурієнтів “Мотиви вступу у вищий навчальний заклад”.
2. Складіть приклади 8–9 питань для вільного інтерв’ю, яке передбачає виявлення характеру впливу навчання у вищому навчальному закладі на розвиток особистості студентів.
3. Проаналізуйте та обговоріть помилки при виконанні вправ 1 та 2.

Теми рефератів

1. Правила складання питань для інтерв’ю.
2. Умови ефективного проведення інтерв’ю.
3. Вимови до психолога, який проводить інтерв’ю.

Література: основна [4–6; 9; 17; 19; 20; 23; 25];
додаткова [1; 2; 5; 7]

Тема 6. Анкетування як метод психологічного дослідження

Загальна характеристика методу анкетування; види питань в анкеті; основні правила складання анкет.

Мета: формувати вміння складати та редагувати питання для анкети.

Методичні вказівки: анкетування передбачає проведення письмового опитування за допомогою анкет.

Звичайно анкета — це сукупність питань, що рекомендується розташовувати у такому порядку:

- спочатку питання нейтральні, націлені на одержання якоїсь фактичної інформації про певні події в житті респондента;

- потім важщі питання, які з'ясовують суть настанов думок, оцінок індивіда, після чого йдуть питання, які поглиблюють й уточнюють інформацію, одержану в попередніх питаннях;
- у заключній частині розміщують питання, що стосуються об'єктивного становища і статусу особистості (стать, вік, родинний стан, професія і т. д.) опитуваного.

Такий порядок питань обумовлений необхідністю перебороти психологічний бар'єр, що може виникнути в респондента в процесі опитування.

Усі питання анкети **залежно від їхнього змісту** можна умовно розділити на дві великі групи:

1) питання про факти, дії в минулому і сьогодні, а також про продукти діяльності;

2) питання про мотиви, оцінки і думки індивідів.

Якщо за допомогою першої групи питань дослідник може здобути об'єктивні відомості про опитуваного, про те, що він знає і пам'ятає, то за допомогою другої групи він може довідатися, що думає опитуваний, якою є його думка з приводу того чи іншого явища, що він має намір робити і чому. Оскільки ці питання стосуються внутрішнього світу людини, то саме тут психолога очікує сильний психологічний бар'єр: або небажання взагалі давати відповіді на питання, або прагнення давати розпливчасті відповіді. З метою подолання психологічного бар'єра питання другої групи рекомендується формулювати як непрямі. Наприклад, прагнучи з'ясувати ставлення людини до думки іншого, нам необхідно знати його реакцію на думку іншого. Неправильно було б у цьому випадку лобове формулювання питання: "Чи погодитесь ви з думкою іншої людини, якщо вона не збігається з вашою?" Більш доцільна тут непряма постановка питання: "Деякі люди говорять: "Мені нецікаво вислуховувати тих, хто намагається переконати мене в тому, з чим я незгодний" А ви як вважаєте, чи мають рацію такі люди?".

Отже, **за формою** розрізняють наступні типи питань: **прямі** (лобові), **непрямі, відкриті, закриті**.

Що собою являють прямі і непрямі питання, видно з вищенаведеного прикладу. Питання називається **відкритим**, якщо відповідь на нього дається самим респондентом. Якщо ж у формулюванні питання є варіанти можливих відповідей (перелік певних альтернатив) і опи-

туваний повинний зупинити свій вибір на якійсь одній чи декількох з них, то питання називається *закритим*.

При цьому перелік альтернатив може бути якісного характеру, наприклад:

“Що вас приваблює у вашій роботі?

- робота різноманітна, цікава;
- робота вимагає кмітливості, змушує підвищувати технічні знання;
- престижність роботи;
- гарний зарібок;
- фізично легка робота;
- гарна організація праці”.

Перелік альтернатив може бути кількісного характеру, коли подаються питання з оцінкою, за допомогою яких вимірюють інтенсивність думок, наприклад:

“Чи задоволені ви своєю роботою?

- дуже задоволений;
- задоволений;
- не зовсім задоволений;
- не задоволений;
- дуже не задоволений”.

При використанні цього методу велике значення мають чітке визначення змісту питань і правильне їх формулювання, яке виключає двозначність розуміння цих питань, докладні інструкції про порядок заповнення анкети, ретельна кількісна та якісна обробка отриманого матеріалу, правильне використання статистичних методів обробки матеріалів.

Важливим також є врахування формальних (зовнішніх) характеристик анкети: загальний вигляд (адже анкета повинна привертати до себе увагу), розташування на папері питань і варіантів відповідей (зокрема, найдовшу відповідь за даними Ю. С. Альшиної, вибирають найчастіше незалежно від змісту).

Велике значення для одержання достовірної інформації має звертання до респондента, яке повинно безпосередньо йти перед питанням і мотивувати його до відповіді. У звертанні слід указати, з якою метою проводиться дослідження, якими будуть наслідки анкетування, підкреслити важливість відповіді саме цього респондента тощо.

Позитивним аспектом анкетного методу порівняно з інтерв'юванням є можливість одержання великого за обсягом матеріалу за невеликий проміжок часу.

Недолік цього методу — це неможливість уточнення за потреби деяких відповідей цих анкет і немає можливості порівняти відповіді з реальною діяльністю і поведінкою випробуваних, що ускладнює контроль ефекту “соціальної бажаності” відповідей.

Мета: розвивати уміння формулювати та редагувати питання анкети.

Словникова робота: анкетування; види питання — про особистість респондента, про факти свідомості, про факти поведінки, закриті, відкриті, напівзакриті, контрольні, фільтри, інформаційні.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Основні види питань в анкеті.
2. Які помилки роблять молоді спеціалісти на етапах: а) розробки анкети; б) проведенні анкетування; в) при обробленні результатів?

Творчі завдання

1. Складіть наступні види питань для анкети на тему “Вищий навчальний заклад очима студентів”.
2. Підготуйте анкету для студентів на тему “Думки студентів про викладачів”.
3. Проаналізуйте та обговоріть помилки при виконанні вправ 1 та 2.

Теми рефератів

1. Дайте характеристику вимогам питань для анкети.
2. Особливості використання анкетування в роботі психолога.
3. Можливості використання методу анкетування.

Література: основна [1; 5; 7; 9; 14; 17; 19; 25; 27];
додаткова [1; 4– 6]

Тема 7. Метод узагальнення незалежних характеристик

Сутність та специфічні особливості методу незалежних характеристик; причини порушення достовірності результатів.

Мета: розвивати вміння організовувати та проводити дослідження методом незалежних характеристик.

Методичні вказівки: основний зміст методу незалежних характеристик полягає у *раціональній організації роботи одного чи кількох фахівців над поставленою проблемою з реєстрацією і наступною обробкою одержаних даних.*

У психологічному дослідженні *цей метод* може розглядатися як самостійний метод пізнання, так і у вигляді істотного компонента процедур спостереження, опитування, експерименту, аналізу продуктів діяльності, словом, скрізь, де має місце нестандартизований перехід від ознак до висновків.

Більш того, ті чи інші різновиди цього методу застосовуються на будь-якому етапі дослідження: при визначенні його цілей і завдань, у побудові і перевірці гіпотез, при виявленні проблемних ситуацій, під час інтерпретації даних, для обґрунтування адекватності використаного інструментарію, у процесі вироблення рекомендацій і т. д.

Мета: розвивати вміння використовувати метод незалежних характеристик;

Словникова робота: метод незалежних характеристик; типи вимірювальних шкал.

Питання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає своєрідність методу незалежних характеристик порівняно з іншими методами?
2. Яких помилок необхідно запобігати при застосуванні методу незалежних характеристик?

Творчі завдання

1. Опишіть, як би ви організували оцінювання впливу умов навчання студентів на динаміку їхньої втоми протягом робочого тижня за допомогою методу незалежних характеристик.
2. Спостерігаючи протягом деякого часу за життям студентської групи, паралельно спробуйте провести оцінювання якості психологічної атмосфери в колективі за допомогою методу незалежних характеристик.
3. Проаналізуйте та обговоріть помилки при виконанні вправ 1 та 2.

Теми рефератів

1. Причини можливого викривлення достовірності результатів дослідження методом незалежних характеристик.
2. Умови ефективного проведення методу незалежних характеристик.
3. Можливості використання методу незалежних характеристик.

Література: основна [3; 4; 11; 17; 19; 26; 27]
додаєкова [1; 2; 4; 5; 7]

Тема 8. Метод контент-аналізу в психологічних дослідженнях

Контент-аналіз як різновид методу вивчення продуктів діяльності; зміст основних процедур контент-аналізу.

Методичні вказівки: *контент* — *аналіз* (від англ. “зміст” і грецьк. “розкладання, розчленовування”) — метод виявлення й оцінки характеристик інформації, що містяться в текстах і мовних повідомленнях. Передбачає сувору формалізацію процесів осмислення матеріалу, містить у собі:

- *виділення системи опорних понять* (категорій аналізу);
- *відшукування їх індикаторів* — слів, словосполучень, суджень і т. п. — (одиниць аналізу);
- *статистичну обробку даних.*

Безсумнівними **перевагами** його є можливість точної реєстрації зовні нерозрізнених показників в об’ємних масивах емпіричних даних, здатність до виявлення прихованих тенденцій і закономірностей, допустимість здійснення відстроченого за часом аналізу подій і ситуацій, відносна об’єктивність процедур і надійність результатів, відсутність проявів ефекту впливу дослідника на поведінку випробуваних.

По суті, контент-аналіз передбачає переклад якісно представленої інформації на мову рахунка. Для цього необхідно, по-перше, мати досить об’ємний і змістовно багатий текст, а по-друге — певний рівень дослідницької підготовленості, що дозволяє ефективно реалізувати потенціал цього методу.

Поряд з цим варто пам’ятати, що контент-аналізу властиві і деякі обмеження. Так, відомо, що характер інформації багато в чому визначається задумами автора і специфікою форм подання. Тому цілком можливе прийняття дослідником вимислу за документальність

чи неврахування яких-небудь істотних даних через недостатню виразність їх в оброблюваному матеріалі. Перекручування інформації може виникати і з вини дослідника, який не може, скажімо, адекватно виділити категорії чи аналізу, врахувати всі наявні варіанти їх словесного вираження.

Крім того, не будь-який матеріал піддається необхідній формалізації. Досить важко було б застосовувати цей метод, для опису поведінки ліричного героя поетичного доробку.

У сучасній психологічній практиці контент-аналіз знаходить своє застосування в трьох різновидах:

- як *основний метод досліджень*;
- як *складова частина* використовованого комплексу дослідницьких методів;
- як *допоміжна процедура обробки даних*, одержаних іншими емпіричними способами.

У будь-якому випадку, необхідно попередньо перевірити вірогідність проаналізованого письмового тексту чи усного повідомлення, а також установити ступінь вірогідності аналітичної процедури. Інакше обґрунтованість і об'єктивність результатів можуть виявитися незадовільними.

Мета: закріпити навички виконання контент-аналізу на матеріалі методики незавершених речень Сакса-Леві.

Словникова робота: контент-аналіз; класифікатор; категорії аналізу; одиниці аналізу; одиниці рахунку; кодуюча матриця.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Особливості методу контент-аналізу як методу дослідження.
2. Яким чином здійснюється контент-аналіз?
3. Можливі помилки при реалізації цього методу.

Творчі завдання

Існує багато варіантів тесту закінчення речень. Як приклад пропонуємо варіант, розроблений Саксом і Леві. Він включає 60 незакінчених речень, які можуть бути розділені на 15 груп, що характеризують в системі ставлення досліджуваного до сім'ї, до керівництва і підлеглих, до представників своєї чи протилежної статі, до сексуальних стосунків. Деякі групи речень мають відношення до страхів і побоювань, які відчуває людина, до власного почуття провини, показують його

ставлення до минулого і майбутнього, власні життєві цілі, торкаються взаємин з батьками і друзями.

Бланк тесту

1. Думаю, що мій батько рідко
2. Якщо всі проти мене, то
3. Я завжди хотів (хотіла).....
4. Якби я займав керівну посаду
5. Майбутнє здається мені.....
6. Моє керівництво.....
7. Знаю, що даремно, але боюсь
8. Думаю, що справжній друг
9. Коли я був дитиною
10. Ідеалом жінки (чоловіка) для мене є
11. Коли я бачу жінку поряд з чоловіком
12. Порівняно з більшістю інших сімей моя сім'я.....
13. Найкраще мені працюється з.....
14. Моя мати і я
15. Зробив би все, щоб забути.....
16. Якби мій батько тільки захотів
17. Думаю, що я досить здібний, щоб.....
18. Я міг би бути щасливим, якби
19. Якщо хтось працює під моїм керівництвом.....
20. Сподіваюсь на.....
21. У школі мої вчителі
22. Більшість моїх друзів не знають, що я боюсь.....
23. Не люблю людей, які
24. Раніше я.....
25. Вважаю, що більшість моїх однолітків.....
26. Подружнє життя здається мені
27. Моя сім'я поводить себе зі мною як з
28. Люди, з якими я працюю (навчаюсь).....
29. Моя мати
30. Моєю найбільшою помилкою було
31. Я хотів би, щоб мій
32. Моя найбільша слабкість полягає в тому
33. Моїм прихованим бажанням є
34. Мої підлеглі.....

35. Настане той день, коли.....
36. Коли до мене наближається мій керівник.....
37. Хотілось би мені перестати боятись.....
38. Більш за все люблю людей, які.....
39. Якби я знову став молодим
40. Вважаю, що більшість жінок (чоловіків).....
41. Якби у мене було нормальне життя.....
42. Більшість відомих мені сімей
43. Люблю працювати з людьми, які.....
44. Вважаю, що більшість матерів.....
45. Я почуваю себе винним, коли
46. Думаю, що мій батько
47. Якщо мені не щастить, я.....
48. Більш за все я хотів би у житті.....
49. Коли я даю іншим доручення
50. Коли я буду старим
51. Люди, зверхність яких я над собою визнаю.....
52. Мої побоювання не раз примушували мене
53. Коли мене немає, мої друзі
54. Моїм найбільш яскравим спогадом дитинства є.....
55. Мені дуже не подобається, коли жінки (чоловіки).....
56. Моє інтимне життя.....
57. Коли я був дитиною, моя сім'я
58. Люди, які працюють зі мною.....
59. Я люблю свою матір, але.....
60. Найгірше, що мені довелося скоїти, це.....

Для кожної групи речень існує характеристика, яка визначає цю систему ставлень як позитивну, негативну або байдужу. Зміст речень та їх формулювання може бути змінений відповідно характеристик досліджуваних. Можна вибрати також лише окремі типи ставлення згідно завдань дослідження.

Ключ

Групи речень	Номер завдань			
1. <u>Ставлення до батька</u>	<u>1</u>	<u>16</u>	<u>31</u>	<u>46</u>
2. <u>Ставлення до себе</u>	<u>2</u>	<u>17</u>	<u>32</u>	<u>47</u>
3. <u>Нереалізовані можливості</u>	<u>3</u>	<u>18</u>	<u>33</u>	<u>48</u>
4. <u>Ставлення до підлеглих</u>	<u>4</u>	<u>19</u>	<u>34</u>	<u>49</u>
5. <u>Ставлення до майбутнього</u>	<u>5</u>	<u>20</u>	<u>35</u>	<u>50</u>
6. <u>Ставлення до керівництва</u>	<u>6</u>	<u>21</u>	<u>36</u>	<u>51</u>
7. <u>Страхи і побоювання</u>	<u>7</u>	<u>22</u>	<u>37</u>	<u>52</u>
8. <u>Ставлення друзів</u>	<u>8</u>	<u>23</u>	<u>38</u>	<u>53</u>
9. <u>Ставлення до свого минулого</u>	<u>9</u>	<u>24</u>	<u>39</u>	<u>54</u>
10. <u>Ставлення до осіб протилежаної статі</u>	<u>10</u>	<u>25</u>	<u>40</u>	<u>55</u>
11. <u>Сексуальні стосунки</u>	<u>11</u>	<u>26</u>	<u>41</u>	<u>56</u>
12. <u>Ставлення до сім'ї</u>	<u>12</u>	<u>27</u>	<u>42</u>	<u>57</u>
13. <u>Ставлення до колег</u>	<u>13</u>	<u>28</u>	<u>43</u>	<u>58</u>
14. <u>Ставлення до матері</u>	<u>14</u>	<u>29</u>	<u>44</u>	<u>59</u>
15. <u>Почуття провини</u>	<u>15</u>	<u>30</u>	<u>45</u>	<u>60</u>

Теми рефератів

1. Особливості застосування методу контент-аналізу в діяльності практичного психолога.
2. Умови ефективного використання методу контент-аналізу.
3. Труднощі використання методу контент-аналізу.

Література: основна [2; 3; 5; 12; 17; 18; 22];
додаткова [1; 3; 7]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Айзенк Г. Ю.* Проверьте свои способности: Пер. с англ. — М.: Педагогика-Пресс, 1992. — 176 с.
2. *Алексеев А. А., Громова Л. А.* Психометрия для менеджеров. — Л., 1991.
3. *Альманах психологических тестов.* — М.: КСП, 1995. — 400 с.

4. *Анастаси А.* Психологическое тестирование: В 2 т. — М., 1982. — Т. 1.
5. *Ануфриев А. Ф.* Психологический диагноз: система основных понятий. — М., 1995. — 160 с.
6. *Берулава Г. А.* Диагностика и развитие мышления подростков. — Витебск, 1993. — 240 с.
7. *Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М.* Словарь-справочник по психологической диагностике. — СПб., 1999.
8. *Горбатов Д. С.* Тестирование учебных достижений: Критериально-ориентированный подход // Педагогика. — 1995. — № 4.
9. *Горбачева Е. И.* Опыт констатирования диагностического критериально-ориентированного теста // Вопр. психологии. — 1985. — № 5.
10. *Гуревич К. М.* Что такое психологическая диагностика. — М., 1985.
11. *Долынська Л. В., Мельничук О. Б., Ісаєвич С. І.* Основи психодіагностики. — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. — 56 с.
12. *Дружинин В. Н.* Структура и логика психологического исследования. — М., 1994. — 163 с.
13. *Дубровина И. В. и др.* Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И. В. Дубровиной. — М., 1991. — 303 с.
14. *Зиверт Х.* Ваш коэффициент интеллекта: Тесты. — 2-е изд.: Пер. с нем. — М.: АО "Интерэкспорт", 1999. — 143 с.
15. *Клайн П.* Справочное руководство по конструированию тестов. — К., 1994. — 284 с.
16. *Коломинский Н. Л.* Диагностика в работе менеджера персонала: Психометрический тест // Персонал. — 1999. — № 3. — С. 74–78.
17. *Основы психодиагностики* / Ред. А. Г. Шмелев. — Ростов н/Д, 1996.
18. *Практикум по психологическому исследованию* / Ред. Д. С. Горбатов. — М.: Изд. дом "Бахрах-М", 2000.
19. *Практикум по экспериментальной и прикладной психологии* / Ред. А. А. Крылов. — СПб., 1997.
20. *Практикум з психодіагностики* / Уклад.: О. О. Музика, В. М. Остринька, В. В. Остринський. — 2-ге вид., виправл. та допов. — Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, 2000. — 160 с.
21. *Практическая психодиагностика: Методики и тесты* / Ред.-сост. Д. Я. Райгородский. — Самара, 1998.

22. *Психология личности: тесты, опросники, методики* / Авт.-сост. Н. В. Киршева и Н. В. Рябчиков. — М., 1995. — 220 с.
23. *Развитие и диагностика способностей* / Отв. ред. В. И. Дружинин, В. Д. Шадриков. — М., 1991. — 96 с.
24. *Рогов Е. И.* Настольная книга практического психолога в образовании. — М., 1995.
25. *Скребец В. А.* Психологическая диагностика: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1999. — С. 7–22.
26. *Шевандрин Н. И.* Психодиагностика, коррекция и развитие личности. — М.: Гуманит. изд. центра ВЛАДОС, 1998. — С. 75–158.
27. *Шмелев А. Г. и др.* Основы психодиагностики: Учеб. пособие для студ. педвузов. — М.; Ростов на/Д: Феникс, 1986. — С. 9–105.

Додаткова

1. *Аванесов В. С.* Тесты в социологическом исследовании. — М., 1982.
2. *Гордфруа Ж.* Что такое психология: В 2 т. — М., 1996.
3. *Гриншпун И. Б.* Введение в психологию. — М., 1994.
4. *Куликов Л. В.* Психологическое исследование: Методол. рекомендации по проведению. — СПб., 1994. — 142 с.
5. *Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации* / Ред. А. Ф. Кудряшов. — Петрозаводск, 1992.
6. *Майоров А.* Тесты школьных достижений: конструирование, проведение, использование. — СПб., 1997.
7. *Огороднійчук З. В.* Практикум із загальної психології: Навч. посіб. — К., 2003. — 195 с.

МАУП

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Основи практикуму з психології”	4
Зміст самостійної роботи з дисципліни “Основи практикуму з психології”	4
Список літератури	33

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *С. М. Толкачова*
Комп'ютерне верстання *Н. І. Нечипоренко*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3597

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП “Видавничий дім “Персонал”
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*